

1990 május 6. és 11. között rendezte a Magyar Történezhallgatók Egyesülete (MTE) második nemzetközi konferenciáját, amely egyben az International Students of History Association (ISHA) alakuló kongresszusa volt. A konferencián több, mint tizenöt ország történezhallgatói vettek részt és az elhangzott előadások több oldalról közelítették meg a találkozó vitatémájául kitűzött „Európa-paradigmát”. A vita anyagát rövidesen önálló kiadványban teszi közzé az ISHA, folyóiratunk most csak arra vállalkozik, hogy néhány, a konferencia ürügyén íródott szöveg közlésével megpróbálja érzékeltetni a felvetődött vitatémákat, problémákat és nem utolsósorban a téma rendkívüli aktualitását.

A szerkesztők.

Benoît Falaize:

Az európai paradigmáról: gondolatok néhány (szellemi) zsákutcáról

E rövid, az „európai paradigmát” témájául választó konferencia elé írt bevezető azzal a szándékkal készült, hogy elgondolkodtasson azokról a fogalmi zsákutcákról, amelyekben a történettudomány egyhelyben topogni látszik. Az egyik ezek közül a „nemzet” fogamának misztifikálása és mindenképp felett valóságának hirdetése a történeti kutatásban is, ahol kizárólag e kategóriából kiindulva vélik leírhatónak Európa sokarcúságát. Ehelyett sokkal inkább a nemzet mítoszának lebontására van szükség.

A nemzeti mitológiát választva témául világos, hogy a történelem, mint akadémikus diszciplína új irányokat kell találjon. Az események terméketlen ismételtetése (amely mögött gyakran ott bujkál a hivatalosság is) helyett a kritikai megközelítés lenne kívánatos.

A 60-as évektől kezdve Magyarországon a nemzeti identitás, a „magyar nemzet” problematikája a tudományos és politikai viták kereszttüzébe került, a populista színezetű szerzőktől Szűcs Jenőig számos író és történész foglalkozott a kérdéssel. Telitalálat tehát, hogy a konferencia színhelye éppen Budapest.

Elfogadván olyan magyar szerzők, mint Szűcs Jenő és Bibó István szellemi örökségét, ugyanakkor kissé a provokálás szándékától is vezéreltetve erős benem a kísértés annak kijelentésére, hogy a „nemzet” egyszerűen nem létezik. Egy valóban tudományos történetírás számára egy elvont, „magában való”

„nemzet” fogalma nem mond semmit, mint ahogy a szociológia sem tud mit kezdeni „magukban való” társadalmi tényekkel.

A „nemzet” mindenekelőtt egy legitimációs elemek által tagoit és komplex együttes eredménye, a történelem terméke. A történész feladata tehát a „nemzeti” fogalmának politikai és ideológiai kialakulását elemezni.

Ahogyancs francia „nemzet” (lásd baszkok, vagy korzikaiak) éppúgy nem beszélhetünk magyar, vagy román „nemzetről” sem. A „nemzet” ideológiai és társadalmi képzetek koherens együttese, amely egy önkényes normát és homogenitást igyekszik ráerőszakolni egy adott területi egységre. A nacionalizmus éppúgy, mint a „nemzet” eszméje mellékese a társadalom és a politika szférájában, ahol a „nemzet” kiformalódott, képzetek koherens együtteseként kialakult. Ez a történeti folyamat lenne a kutatás tulajdonképpeni tárgya. A „nemzet” létének tagadása egyben az erre a fogalomra alapozott nemzetek közötti konfliktusok tagadása is. A „nemzet”-fogalom konstruált voltának elismerése egyben annak az általánosan elfogadott nézetnek az elvetése is, amely több, mint egy évszázada, mint „lényegi”-t legitimálja a „nemzetet”, olyat, mint ami „természetnél fogva létezik”. Magyar, szlovák, román nép, mesterséges homogenitást sugalló elnevezések. A történész feladata sokkal inkább Közép-Európa rendkívüli változottságának, összetettségének bemutatása. Századok óta mozognak itt az etnikumok, keverednek, nincsenek (visszamenőleg sem) átjárhatatlan határok. A mai államok közti megosztottság nem tükröz semmiféle objektív elhatárolódást.

A nemzeti érzelmek felszítása, a nemzeti szimbólumok magasbaemelése, a „mások”-tól való elhatárolódás egy kölcsönös konfrontációs játszma elemei, amely csak tragikus lehet. A „nemzet” nem létezik, mert eszközzé tették, a politika eszközevé.

Mellőzzük most az olyan még homályosabb fogalmakat, mint szláv, latin, magyar vagy egyéb népcsaládok. A kulturális különbségek sokkal inkább a város-vidék, munkás-értelmiségi stb. szembeállításokban ragadhatók meg, mint az esetleges nemzeti szembenállásokban. Sokkal több a közös vonás egy román, francia vagy magyar egyetemi tanár között, mint ugyanazon magyar tanár és egy berettyóújfalui mezőgazdasági munkás között, noha mindketten ugyanakkor a „nemzetnek” a tagjai.

Mindannyian társadalomtudományokkal foglalkozó diákok, vagy fiatal kutatók vagyunk, szálljunk hát szembe a veszélyes elvakultsággal, amely a társadalomban élő emberek önmeghatározásának egyedüli tereként csak a nemzetet hajlandó elfogadni.